

Volba arcivévody Leopolda Viléma vratislavským biskupem v roce 1655 pohledem pramenů české dvorské kanceláře

**The Election of Archduke Leopold Wilhelm
as Bishop of Wrocław in 1655 from the Perspective
of the Sources of the Bohemian Court Chancellery**

Marek Palys

Anotace:

Volba nového biskupa náležela dle tradice a práv v 17. století vratislavské kapitule. Většina ostatních diecézí v habsburské monarchii již podobným privilegiem nedisponovala a výběr kandidáta tak podléhal císařské nominaci a papežskému schválení. Právo výběru nového duchovního pastýře, relativně neomezené v teorii, však v praxi naráželo na významné limity. Pohled na volbu biskupa Leopolda Viléma Habsburského z roku 1655 pohledem pramenů České dvorské kanceláře tak nabízí možnost pohledu na proces volby ze strany státní moci.

Klíčová slova / Keywords:

Arcivévoda Leopold Vilém – vratislavské biskupství – biskupská volba – císařský dvůr – česká dvorská kancelář – římská kurie

Archduke Leopold Wilhelm – Bishopric of Wrocław – Episcopal Election – Imperial Court – Bohemian Court Chancellery – Roman Curia

Úvod

Vratislavské biskupství představovalo jedno z nejbohatších diecézí habsburské monarchie a českých zemích. Duchovní pastýři Slezska díky své moci, bohatství a knížecímu titulu často vykonávali funkci slezských vrchních hejtmanů. Navzdory významu, který vratislavská diecéze v rámci zemí Koruny české zaujímal, se jí mnoho pozornosti ze strany českých historiků nedostalo. Většina literatury je tak čerpána z polských a německých zdrojů, které jsou spíše jen příležitostně doplňovány domácí literaturou.¹

1 Za pomoc a rady k tématu děkuji PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. a Vojtěchu Kunovi. K literatuře k tématu např. katalog výstavy Andrzej KOZIEŁ (ed.), *Świat biskupów wrocławskich księząt nyskich*, Nysa 2023; Joseph JUNGNTZ, *Die Breslauer Domkirche. Ihre Geschichte und Beschreibung*, Breslau 1908; Joseph JUNGNTZ, *Die Breslauer Weihbischöfe*, Breslau 1914; Kazimierz DOLA, *Dzieje Kościoła na Śląsku. Część 1. Średniowiecze*, Opole 1996; Józef PATER, *Poczet biskupów wrocławskich*, Wrocław 2000; v český psané literatuře existuje heraldicky zaměřené pojednání

Práce si klade za cíl zasadit volbu vratislavského biskupa z roku 1655 do dějin českých zemí a zejména správních orgánů reprezentovaných českou dvorskou kanceláří. Ta, jako jediný společný orgán všech zemí Koruny, mimo jiné ovlivňovala volby významných prelátů. Stala se tak převodní pákou státní moci zasahující do sféry vlivu církve.² Vedle role české dvorské kanceláře je dále řešena otázka využívání církevních obročí pro zajištění princů královské krve, která je v oblasti vratislavského biskupství markantní. Arcivévoda Karel Habsburský, polský princ Karel Ferdinand Vasa, arcivévodové Leopold Vilém a Karel Josef představují nepřerušnou linii princů, kteří po sobě následovali na vratislavský stolec. Zájem panovníka zprostředkovaný českou dvorskou kanceláří ovlivňoval i přes právo svobodné volby možnosti vratislavské kapituly v oblasti nového biskupa.³

o vratislavských biskupech František SKŘIVÁNEK – Jaroslav TOVAČOVSKÝ, *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska se zvláštním zřetelem na jejich životopisy a heraldiku*, Praha 2004.

- 2 K vývoji české dvorské kanceláře v raném novověku a jejímu postavení ve správní struktuře habsburské monarchie viz zejména Petr MAŤA, *Die böhmische Hofkanzlei*, in: Michael HOCHEDLINGER – Petr MAŤA – Thomas WINKLERBAUER (edd.), *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, Bd. 1: Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen, Wien 2019, s. 461–488; ke staršímu vývoji úřadu pak klasická studie Karel STLOUKAL, *Česká kancelář dvorská 1599–1608. Pokus z moderní diplomatiky*, Praha 1931. K funkci kanceláře jako revizní a odvolací instance slouží doplnění v podobě Petr MAŤA, *Os principis und tribunal iustitiae: Die Böhmische Hofkanzlei als Revisions- und Appellationsinstanz im 17. und 18. Jahrhundert*, Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2016, 6, 2, s. 218–238; k obecnějším otázkám vztahu státu a církve v českých zemích v období raného novověku viz Alessandro CATALANO, „Das temporale wird schon so weith extendiret, daß der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740)*, in: Petr MAŤA – Thomas WINKLERBAUER (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 317–343, a dále novější přehledová práce Petr HONČ, *Spojenci i rivalové. Církev a stát v době platnosti solní smlouvy (1630–1782)*, Praha 2021; k vlivu panovnické moci na biskupství a další církevní instituce viz např. Anton BREITENBACH, *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte Mährens und Schlesiens, 1904, 8, s. 1–46, dále Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století, I*, Praha 1987, zejména s. 13–18; Jan ZDICHYNEC, *Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis: Panovnická moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13.–15. století*, in: Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*, Praha 2005, s. 205–218.
- 3 Zájem o jejich osoby dokazují poměrně rozsáhlé životopisy viz Jadwiga BRZEZINSKA-LASZCZKOWA, *Karol Ferdynand, królewicz polski i biskup wrocławski*, Kraków 2009; Christian D'ELVERT, *Die Hoch- und Deutschmeister und olmützer Bischöfe Leopold Wilhelm und Carl Joseph, Erzherzoge von Oesterreich*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 1863, s. 49–55, 61–62; Bernhard W. SCHOLZ, *Erzherzog Karl von Österreich (1590–1624), Bischof von Breslau am Vorabend und zu Beginn des Dreißigjährigen Krieges*, Köln 2021; Renate SCHREIBER, „ein Galeria nach meinem Humor“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien – Milano, Kunsthistorisches Museum – Skira 2004 (Schriften des Kunsthistorischen Museums 8); Renate SCHREIBER, *Erzherzog Leopold Wilhelm – Bischof und Feldherr, Statthalter und Kunstsammler. Studien zu*

Tato práce doplňuje závěry studie historika Alfreda Strnada *Wahl und Informativprozeß Erzherzog Leopold Wilhelms von Österreich, Fürstbischof von Breslau*, která pohlíží na volbu Leopolda Viléma prizmatem vatikánských pramenů a papežské kurie.⁴ V naší studii dochází k proměně perspektivy, která je způsobena využitím pražských a vídeňských pramenů, jež Strnad nepoužil. Cílem je pohled na volbu vratislavského biskupa optikou správních institucí habsburské monarchie.

Pro pochopení procesu volby a možností jednotlivých aktérů, tedy vratislavské kapituly, papežské kurie a panovníka reprezentovaného českou dvorskou kanceláří, bude nutné projít nejprve základy církevního práva a privilegia kapituly. Dále obrátíme pozornost na volby a působení předchozích dvou vratislavských biskupů – Karla Habsburského a Karla Ferdinanda Vasy – pro pochopení volebních procesů a chování princů při správě diecéze. Smrt polského prince z rodu Vasa nám otevírá téma volby a její přípravy z pohledu české dvorské kanceláře. Její průběh budeme sledovat z hlášení císařských komisařů a panovnické instrukce. Závěrem práce shrneme působení Leopolda Viléma jako vratislavského biskupa a nastíníme možnosti dalšího výzkumu.

Právo svobodné volby

V prostředí habsburské monarchie raného novověku disponovaly právem svobodné volby nového biskupa dvě kapituly reprezentující olomoucké a vratislavské biskupství. Privilegia, která obdržely od slezských knížat a českých králů, dokázaly udržet a uplatňovat. Mezi jedny z příčin jejich postavení a schopnosti obrany svých práv patří vedle právní kontinuity jejich politická a ekonomická síla. Olomoucký biskup byl předním moravským pánem, později i knížetem, disponujícím vedle autority vyplývající ze svého úřadu i rozsáhlým majetkovým zázemím a lenním systémem.⁵

seiner Biographie, Dissertation, Philosophische Fakultät, Universität Wien 2001. Z dalších Habsburků na biskupských stolcích v námi sledovaném období lze odkázat např. na Carolin PECHO, *Fürstbischof, Putschist, Landesherr: Erzherzog Leopolds Herrschaftsentwürfe im Zeitalter des Dreißigjährigen Krieges*, Münster 2017. Podobná tradice existovala i ve španělské linii viz např. José Ignacio BENAVIDES LÓPEZ-ECSOBAR, *El Cardenal Infante: La esperanza frustrada de la monarquía hispánica (1609–1641)*, Madrid 2020.

4 Alfred A. STRNAD, *Wahl und Informativprozeß Erzherzog Leopold Wilhelms von Österreich, Fürstbischof von Breslau (1655–1662). Nach römischen Quellen*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 26, 1968, s. 153–190.

5 K dějinám olomouckého biskupství v námi sledovaném období např. Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn (1570–1636). Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007; Ondřej JAKUBEC (ed.), *Karel z Lichtensteinu–Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*. Olomouc 2019; Rostislav ŠVÁCHA – Martina POTUČKOVÁ – Jiří KROUPA (eds), *Karel z Lichtensteinu–Castelcornu (1624–1695). Místa biskupovy paměti*. Olomouc 2019; Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století I*, Praha 1987.

Vratislavský biskup byl pánem nisského knížectví, kompaktního územního celku, který mu zajišťoval plnohodnotné postavení mezi slezskými knížaty.⁶

Právo svobodné volby představovalo nejdůležitější část privilegií vratislavské kapituly, které má doloženo ze 13. století. Obdržela ho roku 1201 jako první nejen ze všech polských kapitul, ale i před kapitulou pražskou a olomouckou.⁷ Nelze však říct, že by právo platilo absolutně. Zásahy papežské kurie, královské moci, nebo i slezských knížat ovlivňovaly volbu biskupa. Možnost zvolit jakéhokoliv kandidáta však nebyla omezena jen z vůle vnějších aktérů, ale i Kolovratskou smlouvou z roku 1504. Dohoda mezi králem Vladislavem Jagellonským (zastoupeným nejvyšším kancléřem Albrechtem Libštejnským z Kolovrat), slezskými knížaty a vratislavskou kapitulou a biskupem mimo jiné určila pravidlo, že zvolený biskup musí pocházet ze zemí Koruny české.⁸ I přesto, že byla smlouva papežstvím a později i českým králem prohlášena za neplatnou, odkazovala se na ni slezská knížata a vratislavská kapitula i při dalších volbách.⁹

„Za prvé, co se týče volby biskupa: od nynějška už nikdy nesmí být kapitulou zvolen biskup, pokud by nepocházel z Čech, Moravy, Slezska, Horní nebo Dolní Lužice, nebo z jiných zemí, které náleží ke Koruně české a jsou k ní připojeny; musí to být tedy někdo ze stavů – zejména z knížat, pánů, rytířstva a měst, kteří jsou k tomu dostatečně uznáni a jsou k takovému úřadu způsobilí. A tak, jak odedávna bylo kapitule přiznáno a povoleno právo volby biskupa, nesmí být v budoucnu zvolen ani přijat žádný cizinec za biskupa, s výjimkou toho, co náleží královskému majestátu při takové volbě a jmenování, jakožto nejvyššímu pánu.“¹⁰

6 Viz Bernhard W. SCHOLZ, *Das geistliche Fürstentum Neisse. Eine ländliche Elite unter der Herrschaft des Bischofs (1300–1650)*, Köln 2011; Thomas WUNSCH, *Territorienbildung zwischen Polen, Böhmen und dem deutschen Reich. Das Breslauer Bistumsland vom 12. bis 16. Jahrhundert*, in: *Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum 1*, Münster 2002, s. 199–264; Karolína SCHINDLEROVÁ, *Habsburkové a slezská knížata. Postavení vládců slezských knížectví v rámci habsburské monarchie a Říše v raném novověku*, disertační práce, Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin 2018. Vedoucí práce: Jan Županič, s. 107–117.

7 Józef MANDZIUK, *Wroclawska kapitula katedralna*, Warszawa 2021, s. 65–73.

8 Arnold Oskar MEYER, *Der Kolowratsche Vertrag vom 3. Februar 1504*, in: Arnold Oskar MEYER, *Studien zur Vorgeschichte der Reformation aus schlesischen Quellen*, München–Berlin 1903, s. 121–147; edice pramene Gustav Adolf Harald STENZEL, *Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter*, Breslau, 1845, položka listináře č. CCCX, s. 365–370; K životu nejvyššího kancléře viz Jan DVOŘÁK, *Albrecht Libštejnský z Kolovrat. Politik doby jagellonské*. Bakalářská práce, vedoucí Bobková, Lenka. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2024.

9 K. SCHINDLEROVÁ, *Habsburkové*, s. 110.

10 G. A. H. STENZEL, *Urkunden*, s. 365–366, originální znění edice: „Zum Ersten, wes antrifft die Welunge eines Bischofs, das uw nach hinfurder zu khein Getzeitten nymmermehr ein Bischof vom Capitel soll erwelet werden, er sey dann nemlich aus Beheim, Merhern, Slesien, Ober und Niderlawsitz, oder annder zugehoerigen und anhangunnden Landen der Cron zu Beheim, ausz den Stenden, furderlich der Fursten, Herren, Ritterschafft und Stete, die darzu gennglich erkannt wurden und tuglich weren, alsz und die Wall eins Bischofs von Alters here nach Aussatzunge dem Capitel verlyhen und zugegeben, und kain annder von den Auslendischen zu

K právům českého krále při volbě a jmenování biskupa, zmíněným v citované pasáži, lze vztáhnout především dva zásadní aspekty. Prvním bylo právo doporučit kapitule určitého kandidáta či skupinu preferovaných osob. Nešlo tedy o skutečné nominační právo, které by panovníkovi umožňovalo biskupství volně obsazovat, nýbrž o formu doporučení, jež však mělo v praxi značnou váhu a výrazně ovlivňovalo rozhodování kapituly.¹¹ Druhým aspektem byla pozice českého krále jako lenního pána vratislavského i olomouckého biskupství. Z tohoto postavení vyplývalo, že král neměl být stavěn do situace, kdy by kapitula zvolila osobu, která by vůči němu zaujímalá nepřátelský nebo opoziční postoj.

Ze strany královské moci lze sledovat argumenty omezující volnost vratislavské kapituly. V dokumentech o volbě pro kardinála Harracha se nachází zpráva o právech českých králů na slezská církevní obročí a v ní lze nalézt názor, že král český byl dědicem všech práv, které k vratislavskému kostelu měli jeho zakladatelé polští králové, mimo jiné jmenovitě právo nominace kandidáta. Upozorňuje zároveň, že jestliže král Vladislav Jagellonský mohl ve výše zmíněné Kolovratské smlouvě omezit možné vhodné kandidáty na osoby pocházející pouze z českých zemí a žádni cizinci, pak se tím jasně ukazuje právo krále omezovat volební možnosti kapituly v určitých případech. Král navíc již v minulosti odmítl uznat některé zvolené biskupy a přinutil kapitulu k opakování volby, čímž dosáhl poměrně jasného omezení práva svobodné volby.¹²

V dokumentu k volbě tak stojí:

„[...] A tak, když Slezsko právoplatně přešlo na českého krále, v němž původně měl polský král právo jmenovat biskupy, což jasně ukázal Kazimír I., když jmenoval biskupa Jeronýma, a toto právo řádně převzal od svých předchůdců, neboť si je osvojil při zakládání a nadání kostela právem patronátu; stejně tak jeho nástupce Kazimír I. si toto právo náležitě přivlastnil, když přenesl smogrenské [pozn. autora, Smogorzów v Polsku] biskupství do Vratislavi. Jaký, prosím, může být důvod, aby si český král nemohl nárokovat takové privilegium? Vždyť je v našem

Bischof nicht geweiht noch aufgenommen werden in zukünftigen Zeiten, unuerhindert als, so der königlichen Majestat in solcher Election und Welunge also dem Oberherren zugeburt. [...]"

- 11 Ke srovnání je možné použít pražské arcibiskupství a biskupství v Litoměřicích a Hradci Králové, které v té době i přes snahy např. pražské kapituly podléhaly nominačnímu právu českého krále. Na základě panovnické nominace se stal arcibiskupem i Arnošt Vojtěch Harrach nebo Jan Fridrich z Valdštejna. Viz A. CATALANO, *Zápas o svědomí*; Jiří HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna, Arcibiskup a mecenáš doby rekatolizace*, Praha 2016.
- 12 Österreichisches Staatsarchiv (dále ÖStA), Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále AVA), Familienarchiv Harrach (dále FA Harrach), memorandum kardinála Harracha k právům českého krále vůči slezské církvi, inv. č. 163.1, Biographica, Sachliche Reihe: Breslau, Bistum, 1632–1667.

právu obecně uznáváno, že králové nebo knížata mají právo jmenování biskupa jen tehdy, když mohou zabránit tomu, aby byl zvolen nevhodný kandidát [...]”¹³

Při posuzování spisu však musíme mít na paměti, že Arnošt Vojtěch z Harrachu byl sám při volbě v roce 1664 císařským kandidátem na biskupský stolec, takže i z toho důvodu se tato zpráva mohla objevit v jeho osobních podkladech pro kandidaturu.¹⁴

Z hlediska právního mohli olomoučtí a vratislavští kanovníci opřít svou pravomoc vybírat představeného diecéze nejen o svá starobylá privilegia, ale i o církevní právo a nařízení tridentského koncilu. Podle nich se řídily nejen procedury volby, ale i požadavky na samotného kandidáta: kněžské svěcení, adekvátní teologické vzdělání, přiměřený věk, povinnost rezidence a osobní péče o diecézi. Tridentský koncil svými reformami usiloval o nápravu zneužívání církevních úřadů, jako bylo mnohoobročnictví, obsazování úřadů nedospělými a nedodržování morálních zásad.¹⁵ Navzdory výše zmíněným nařízením můžeme na základě množství případů prohlásit, že ztřeštěná kontrola a požadavky na klérus byly často obcházeny v případech urozených, zvláště v případě papežské rodiny a rodů královských.

Pravidla tak byla obcházena poměrně běžně jako v případě Karla Ferdinanda Vasy, zvoleného vratislavským biskupem ve věku 11 let nebo Leopolda Viléma Habsburského, který už byl velmistrem Řádu německých rytířů, několikanásobným biskupem a jedním z největších mnohoobročníků své doby.¹⁶ Navzdory tomu se stal v roce 1655 s papežským požehnáním vratislavským biskupem. Konečně ani kariéra kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu by neodpovídala klasickým požadavkům na duchovní pastýře diecézí. V Harrachově případě byl pro převzetí pražské arcidiecéze nutný papežský dispens kvůli odpuštění nekanonického věku,

13 ÖStA, Wien, AVA FA Harrach Fam. in spec 163.1 „[...]Ergo cum Silesia ad Regem Bohemiae iusto titulo pervenerit, in qua primitis Rex Poloniae ius nominandi Episcopos habuit, quod sane ostendit Casimirus I in nominatione Hieronymi Episcopi, quam ille a praedecessoribus suis rite acceperat, cum in fundando et dotando ecclesias ius patronatus sibi acquisiverit, quemadmodum etiam eius successor Casimirus I. satis hoc ius sibi vindicavit, postquam ecclesiam Smogrensem Vratissaviam transtulit. Quid, quaeso, causae putemus esse, quo minus Rex Bohemiae eiusmodi privilegium sibi vindicare possit? Nam quinto in iure nostro receptum est, ut Reges vel Principes non alia de causa habeant ius nominationis, quam propter eam, ex qua obstare possunt, ne episcopus electus habeatur idoneus[...]“

14 ÖStA, Wien, AVA, FA Harrach, instrukce císařských komisařů k volbě 1664, inv. 163.1.

15 Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils von Trient, 1–4.*, Freiburg 1949–1976; Drahomír SUCHÁNEK – Václav DRŠKA, *Církevní dějiny. Novověk*, Praha 2018, s.129–162; Ignác Antonín HRDINA, *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*, Praha 2015; R. ZUBER, *Osudy*, s. 13–18.

16 August MOSBACH, *Die Wahl des elfjährigen Prinzen Karl Ferdinand zum Bischof von Breslau 1625*, Breslau 1871; R. SCHREIBER, *Galeria*, s. 23–28.

nedostatečného vzdělání a povolení držení dalších obročí jako např. kanonikáty v Pasově a Olomouci.¹⁷

Volby předchůdců Leopolda Viléma z let 1608 a 1625

Systematické dosazování potomků panovnických dynastií na významné církevní pozice nebylo v evropských dějinách výjimečnou záležitostí, ale běžnou a účinnou strategií. V časech reformace a protireformace se tato strategie stala důležitou zejména ve Svaté říši římské. Zde se stala obranným mechanismem katolické církve, jejímž cílem bylo efektivně chránit důležitá opatství, biskupství a arcibiskupství před hrozbou protestantské expanze. Princové zejména z rodu Wittelsbachů a Habsburků, jako například Arnošt Bavorský, Leopold Pasovský, Leopold Vilém Habsburský a mnozí další, shromáždili ve svých rukách rozsáhlá církevní teritoria. Tak zajišťovali nejen další existenci církevních institucí, ale posilovali prestiž a moc svých rodů.¹⁸ Tato mocenská realita do značné míry vysvětluje pragmatickou ochotu římské kurie přehlížet zavedené církevní právo a omezení, která stanovil Tridentský koncil. Dvě volby vratislavských biskupů-princů proběhly v náročných obdobích let 1608 a 1625, kdy papežská kurie svou autoritou podporovala kandidaturu princů, čím upřednostnila politickou stabilitu a udržení katolického vlivu nad striktním dodržováním kanonických norem.

Leopold Vilém nebyl prvním princem královské krve, který dosedl na vratislavský biskupský stolec. Pokud pomineme biskupy z řad slezských piastovských knížat, pak prvenství náleží Karlu Habsburskému (1590–1624), jenž byl zvolen roku 1608. Jako mladší bratr Ferdinanda II. byl předurčen k církevní kariéře, kvůli čemuž získal několik významných kanonikátů. Může být paradoxní, že jeho volba nebyla původním cílem císařské politiky. Tehdejší vladař Rudolf II. prosazoval kardinála a olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna a o kandidaturu svého bratrance nejevil zpočátku zájem. Byla to spíše síla spojení Karlovy matky Marie Bavorské, Ferdinanda Štýrského spolu s papežskou kurií, která nakonec váhajícího císaře přiměla změnit postoj a podpořit volbu svého příbuzného.¹⁹

Je svým způsobem příznačné, že se k samotnému procesu volby Karla Habsburského nedochovaly žádné známé archivní prameny v materiálech české dvorské kanceláře, která by jinak podobné události dokumentovala. Naopak,

17 Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí, Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008, s. 49.

18 Eike WOLGAST, *Hochstift und Reformation. Studien zur Geschichte der Reichskirche zwischen 1517 und 1648*, Stuttgart 1995, (Beiträge zur Geschichte der Reichskirche in der Neuzeit, sv. 16), např. 308–324; Bettina BRAUN, *Cardinals as Prince-Bishops*, in: Mary HOLLINGSWORTH – Miles PATTENDEN – Arnold WITTE, *A companion to the early modern cardinal*, Leiden 2020, s. 228–241.

19 K volbě mladého arcivévody B. W. SCHOLZ, *Erzherzog Karl*, s. 53–64.

instrukce císařských komisařů pro tuto volbu se dochovaly v archivech Vatikánu, což podtrhuje význam papežské intervence a možná i citlivost celého procesu.²⁰ Karel Habsburský se po svém zvolení skutečně etabloval ve Slezsku a po několik let zde aktivně protireformačně působil. Jeho kariéra však nebyla omezena pouze na církevní sféru. Stal se rovněž velmistrem Řádu německých rytířů, a nakonec ho španělský král Filip IV. jmenoval místokrálem v Portugalsku. Na své cestě do Lisabonu však nečekaně zemřel v Madridu roku 1624 ve věku pouhých 34 let, čímž se uvolnila cesta pro další mocenské hry o vratislavský biskupský stolec.²¹

Následující volba byla komplikovanější. Císařský a polský královský dvůr se spolu s papežskou kurií shodly na jediném vhodném kandidátovi, polském a švédském princí Karlu Ferdinandovi Vasovi, po matce spřízněném s habsburským rodem.²² Kapitula však neměla zájem o volbu polského prince a proti tlaku projevovala odpor. Poukazovala na svá privilegia a práva svobodné volby. Tím jasně demonstrovala obavy o vlastní autonomii a nesouhlas s vnějšími zásahy. Nicméně společný a koordinovaný nátlak Říma, Vídně a Varšavy se ukázal být nad síly kapituly. Úvahy polských vyslanců na císařském dvoře dokonce překročily hranice diplomatického vyjednávání a dostaly se do fáze, kdy zcela otevřeně zpochybňovaly princip svobodné volby. Polští představitelé dokonce diskutovali o možnosti, že v případě zvolení jiné osoby papež odmítne volbu potvrdit a císař neudělí biskupství v léno.²³ Po takto bezprecedentním tlaku se nakonec kapitula podvolila a zvolila mladého prince. Karel Ferdinand Vasa se tak mohl stát novým vratislavským biskupem. Prameny k jeho volbě jsou již rozsáhlejší a ukazují význam a komplikovaný průběh jeho volby. Vzhledem k trvající třicetileté válce byly možnosti nového biskupa relativně omezené, Karel Ferdinand navíc velkou část času trávil u královského dvora v Polsku. Tam také roku 1655 zemřel, čímž se otevřela cesta pro zvolení již třetího prince v řadě na jeden z nejvýznamnějších církevních stolců v habsburské monarchii.

20 V Archivio Segreto Vaticano se nacházejí vedle informací k volbě ze strany nunciatury a kapituly i instrukce císařských komisařů. V příloze následující monografie lze nalézt soupis pramenů k vratislavským biskupům z let 1564–1620, Joachim KÖHLER, *Das Ringen um die tridentinische Erneuerung im Bistum Breslau vom Abschluß des Konzils bis zur Schlacht am Weißen Berg 1564–1620*, Köln 1973.

21 Ke španělskému projektu a smrti viz B. W. SCHOLZ, *Erzherzog Karl*, s. 307–378.

22 Jadwiga BRZEZIŃSKA-LASZCZKOWA, *Karol Ferdynand, królewicz polski i biskup wrocławski*, Kraków 2009; Adolf KETTNER, *Die Wahl des Prinzen Karl Ferdinand von Polen zum Bischof zu Breslau. Seine Regierungszeit und der österreichische Anteil des Fürstentums Neiß*, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 12, 1908, s. 300–309; August MOSBACH, *Die Wahl des elfjährigen Prinzen Karl Ferdinand zum Bischof von Breslau 1625*, Breslau 1871; Adolf KETTNER, *Die Wahl des Prinzen Karl Ferdinand von Polen zum Bischof zu Breslau. Seine Regierungszeit und der österreichische Anteil des Fürstentums Neiß*, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 12, 1908, s. 300–309; KOSIŃSKI, Rafał, *Infuła i korona. Kilka uwag o pieczęciach Karola Ferdynanda Wazy*, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 73(1), 2018, s. 7–34.

23 A. MOSBACH, *Die Wahl*, s. 14.

Výše zmíněné volby zároveň reprezentují spojenectví a konflikt mezi státem a církví. Habsburkové jako katoličtí vladaři neměli možnost úplné kontroly nad zemskou církví, na rozdíl od svých protestantských protějšků v Říši a museli proto používat jemnější metody kontroly a usměrňování církevních institucí v zemi. Zájem na upevnění katolické víry totiž nebyl veden jen mocenskými a ekonomickými faktory, ale fungoval i jako zásadní symbolický tmel habsburské monarchie a přihlášení se k loajalitě k vládnoucí dynastii. Náboženská jednota a sdílené hodnoty barokního katolicismu tak pomáhaly upevňovat stát a zachraňovat duše poddaných, za něž panovník zodpovídal před Bohem. Nominace a doporučování kandidátů na významné církevní posty spolu s kontrolou církevních nařízení a papežských rozhodnutí tak umožňovaly Habsburkům získat výrazný vliv na podobu a roli církve v jejich zemích.²⁴

Role České dvorské kanceláře v procesu volby

Česká dvorská kancelář v polovině 17. století

Česká dvorská kancelář sídlila v daném období ve Vídni. Její význam vyplýval jak z blízkosti k císaři a centrálním úřadům habsburské monarchie, tak i z role, kterou hrála v zemích Koruny české. Spolu s českým králem představovala jedinou správní instituci pro všechny její země. Fungovala jako nejvyšší soudní odvolací instance, správní orgán převádějící panovnická rozhodnutí do prostředí českých zemí a jako hlavní komunikační kanál mezi zemskými úřady a císařským dvorem. Zprostředkovávala nejen úřední a soudní rozhodnutí, ale i královské milosti a odměny od nobilitace přes udělování privilegií. Její význam ve správním systému habsburské monarchie je tak třeba ještě docenit.²⁵

Nejvýznamnější úlohu v rámci této instituce hrál její představený, nejvyšší kancléř. Vzhledem k tomu, že přední úředníci habsburské monarchie ještě zcela nerozlišovali mezi svou osobní a úřední aktivitou, tak se mnoho materiálů k vratislavskému biskupství nachází v soukromé pozůstalosti kancléřů v rámci jejich rodových archivů, což částečně ztěžuje koncentrovaný výzkum. Jan Hartvík z Nostic, nejvyšší kancléř v období volby nového vratislavského biskupa Leopolda Viléma, není výjimkou. V Rodinném archivu falknovské větve Nostitz-Rienecků se

24 Viz např. Howard LOUTHAN, *Converting Bohemia. Force and Persuasion in the Catholic Reformation*, Cambridge 2009; Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht, Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I–II.*, Wien 2003; Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003. Ke vztahům s papežstvím v pobělohorském období viz Tomáš ČERNUŠÁK a kol., *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017, s. 235–270.

25 Viz poznámka č. 2.

tak nachází hned několik kartonů k volbám biskupů ve Vratislavi, ale i Olomouci.²⁶ V inventáři Rodinného archivu jsou vedle obecných názvů jako vratislavské a olomoucké biskupství také přímo konkrétní kartony k vratislavským biskupům Karlu Ferdinandu Vasovi, Leopoldu Vilémovi a kardinálovi lantkraběti Friedrich Hesensko–Darmstadtskému.²⁷ Z důvodu omezených možností výzkumu se tato studie opírá pouze o materiály České dvorské kanceláře a dochovanou instrukci. Dopisy nejvyšších kancléřů však představují cenný pramen pro budoucí hlubší bádání.

Jan Hartvík z Nostic (1610–1683) pocházel ze starého lužického rodu Nosticů. Jeho kariéra v zemských úřadech a u dvora dosáhla vrcholu funkcemi prezidenta apelačního soudu a pak zejména roku 1652 jmenováním do funkce nejvyššího kancléře. Tento úřad zastával následně až do své smrti v roce 1683. Získal pro svůj rod hraběcí titul a přijetí do kolegia říšských hrabat. Sám se stal členem Řádu zlatého rouna.²⁸ V době jeho kancléřské činnosti se uskutečnilo hned několik voleb vratislavských biskupů. První volba z roku 1655 se týkala právě Leopolda Viléma, následující v roce 1663 arcivévody Karla Josefa, následně roku 1664 Sebastiana z Rostocku, roku 1671 kardinála Friedricha Hesensko–Darmstadského, a snad ještě krátce před jeho smrtí, v roce 1683, vévody Františka Ludvíka Neuburského.

Komunikace mezi komisaři, kanceláří a tajnou radou

Po smrti předchozího vratislavského biskupa, polského prince Karla Ferdinanda Vasy, vyvstala otázka, koho mají členové vratislavské kapituly zvolit za příštího představitele své diecéze. Vedle toho museli kanovníci převzít správu všech statků a biskupských práv a vyhotovit soupis pozůstalosti po zesnulém. Krátce po smrti biskupa Karla Ferdinanda Vasy zaslala kapitula svatého Jana Křtitele ve Vratislavi zprávu české dvorské kanceláři spolu s oznámením předpokládaného data volby.²⁹ Papežský nuncius ve svých zprávách proto uváděl vícero možných kandidátů. Z rodu Habsburků se spekulovalo o arcivévodech Zikmundu Františkovi,

26 Státní oblastní archiv (dále SOA) Plzeň, Rodinný archiv falknovské větve Nostitz–Rienecků, (1240) 1364–1945, inv. č. 75, sign. FF 6, dopisy Karla Ferdinanda Vasy; inv. č. 76, sign. FF 7, spisy týkající se volby Leopolda Viléma olomouckým biskupem a jiné záležitosti; inv. č. 77, sign. FF 8, spisy týkající se volby kardinála Friedricha Hesensko–Darmstadského; inv. č. 78, sign. FF 9, záležitosti a dopisy týkající se Slezska.

27 SOA Plzeň, Inventář Rodinný archiv falknovské větve Nostitz–Rienecků, (1240) 1364–1945, s. 42–43, dostupné z: https://www.inventare.cz/iipimage/240260000/soap-pn_ap0260_00162_ra-nostitz-rienecku_0110 [náhled 05-06-2025].

28 Romana BERANOVÁ VAICOVÁ, *Nosticové*, Cheb 2007, s. 9–10; Henry Frederick SCHWARZ – John Insley CODDINGTON, *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*, Cambridge 1943, s. 313–314.

29 Národní archiv (dále NA) Praha, Česká dvorská kancelář (dále ČDK), inv. č. 677, sig. IV B 32, karton 361 vratislavské biskupství, 1655, fol. 1.

biskupovi v Augsburgu a Gurku, a Leopoldu Vilémovi, držiteli mnoha biskupství a v té době místodržícím ve Španělském Nizozemí. Vedle členů vládnoucí dynastie se o biskupský stolec ucházel toskánský princ Leopold Medici, budoucí kardinál. Dalším kandidátem byl kardinál lantkrabě Friedrich Hesensko-Darmstadtský, jehož kandidaturu však kapitula zřetelně odmítla.³⁰

Kancelář následně začala pracovat na přípravě instrukce, která následně měla být poslána budoucím vybraným komisařům. Je otázkou, proč se opis instrukce dochoval ve fondech Hofkammer- und Finanzarchivu ve Vídni, nikoliv ve fondu České dvorské kanceláře v Praze. Je to snad možné zdůvodnit pozicí jednoho z komisařů hraběte Schaffgotsche, který zastával post viceprezidenta slezské komory, tedy instituce přímo podřízené dvorské komoře. Císař dále obdržel další dopis, v němž kapitula oznámila den plánované volby. Česká dvorská kancelář měla v úmyslu vyhotovit příslušnou instrukce a co nejdříve ji zaslat komisařům.³¹

Zprávy komisařů a české dvorské kanceláře přicházely do tajné rady. Rozhodování, o němž víme díky soupisům účastníků v dokumentech české dvorské kanceláře, se nejčastěji účastnil z logiky své funkce Jan Hartvík z Nostic jako nejvyšší český kancléř, po něm se jednalo zejména o nejvyššího dvorského hofmistra a předsedu tajné rady Maxmiliána z Ditrichštejna a dále Hannibala Gonzagu, nejvyššího dvorského komořího. Více než jednoho jednání se účastnili také kníže Piccolomini, kníže Auersperg, hrabě ze Schwarzenbergu a hrabě Pötting.³²

Císař se rozhodl podpořit svého bratra arcivévodu Leopolda Viléma – několikánásobného biskupa, velmistra Řadu německých rytířů a do roku 1655 místodržícího ve Španělském Nizozemí, které se již ale chystal opustit a navrátit se do Vídně. Arcivévoda představuje typický příklad prince sledujícího církevní kariéru. Proslul svou podporou a sběratelstvím umění, která položila základ pro sbírky Kunsthistorisches Museum ve Vídni. Na drtivé většině vyobrazení ho můžeme vidět jako světského knížete, případně v plné zbroji jako polního velitele, kterým koneckonců byl nejen jako vrchní velitel císařských armád za třicetileté války, ale i jako guvernér v Nizozemí, kdy vedl jednotky proti Francii i Spojeným provinciím. Podepsání Vestfálského míru pro něho znamenalo oficiální ztrátu mnoha beneficií, které padly do protestantských rukou, jako například arcibiskupství magdeburské

30 A. STRNAD, *Wahl*, s. 156–160.

31 NA, Praha, ČDK, inv. č. 677, sig. IV B 32, karton 361 vratislavské biskupství, 1655, fol. 1; fol. 3–4.

32 Většinou na zadních stranách hlášení s informací o udělení placet, NA, Praha, ČDK, inv. č. 677, sig. IV B 32, karton 361 vratislavské biskupství, 1655, fol. passim. K Tajné radě a Tajné konferenci viz Henry Frederick SCHWARZ – John Insley CODDINGTON, *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*, Harvard 1943; Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001.

nebo biskupství halberstadské.³³ Uvolnění vratislavského biskupství, k němuž došlo v okamžik odchodu Leopolda Viléma z funkce místodržícího, představovalo vítanou příležitost k navýšení příjmů člena habsburského rodu prostřednictvím získání jedné z nejvýznamnějších diecézí v dědičných zemích. Biskupství však muselo být vzhledem k právu svobodné volby teprve získáno.

Instrukce pro komisaře, kteří byli vysláni k biskupské volbě do Vratislavi, vyjadřovala vůli panovníka a definovala strategie, jak dosáhnout stanoveného cíle, tedy v tomto případě dosazení císařova bratra na biskupský stolec. Tento typ dokumentu náležel mezi standardní úřední písemnosti, které byly vydávány jak pro velvyslance na významných ambasádách, tak i pro jednorázové cesty císařských zástupců. Konkrétní dokument vzniklý pro potřeby instrumentace volby nového duchovního pastýře Slezska má rozsah čtyř folií. Byl vydán 26. května 1655 v Prešpurku, dnešní Bratislavě, a dochoval se ve fondu instrukcí Finanz- und Hofkammerarchivu.³⁴

Než přejdeme k jeho obsahu, je nutné zmínit osobnosti adresátů a budoucích komisařů. Vzhledem k významu a bohatství vratislavského biskupství museli císaře reprezentovat lidé s hlubokou znalostí prostředí a dostatečnou politickou váhu. Jedním z vybraných komisařů byl viceprezident slezské komory Christoph Leopold Schaffgotsch. Funkce císařského komisaře pro něj představovala další krok na cestě k vrcholným úřadům a poctám, mezi něž patřilo postavení slezského hejtmána, titulu tajného rady a povýšení do hraběcího stavu. Druhou osobou byl rada Vrchního úřadu pro Slezsko Hermann Leffgen, o kterém bohužel doposud není mnoho známo a jehož aktivity by si vyžádaly širší archivní výzkum, který v rámci předkládané práce nebyl možný. Samotný institut volebních komisařů pro volby vratislavských biskupů sahá až do 15. století. Důsledně využíván začal být v dobách habsburských panovníků a účast císařského komisaře, předkládajícího císařská doporučení a dohlížejícího na průběh volby, se stal samozřejmostí až do připojení Slezska k pruskému království.³⁵

Vydaná instrukce je strukturována do několika částí, které reflektují povinnosti a možnosti císařských komisařů. Císař Ferdinand III. žádal své zástupce, aby k plánované volbě dorazili jeden až dva dny před jejím zahájením. Měli se ohlásit

33 Renate SCHREIBER, „*ein Galeria nach meinem Humor*“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien – Milano, Kunsthistorisches Museum – Skira 2004 (Schriften des Kunsthistorischen Museums 8); Renate SCHREIBER, *Erzherzog Leopold Wilhelm – Bischof und Feldherr, Statthalter und Kunstsammler. Studien zu seiner Biographie*, Dissertation, Philosophische Fakultät, Universität Wien 2001; Niccolò AVANCINI, *Leopoldi Guilielmi archiducis Austriae, episcopi Olomucensis et Vratislaviensis, gesta et virtutes*, Antverpy, Officina Plantiniana, 1665. Dostupné z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/EDGM4RZHDQDBISH2MXK45I2CLOUZR3> [náhled 06-07-2025].

34 ÖStA, Finanz- und Hofkammerarchiv (dále HKA) Sonderbestände und Selekte (dále SUS) Instr. 521, Instruktionen für die kaiserlichen Kommissäre, entsendet zur Bischofswahl in Breslau, 1655.05.26.

35 Hubert JEDIN, *Die Krone Böhmens und die Breslauer Bischofswahlen 1468–1732*, in: Archiv für schlesische Kirchengeschichte 4, 1939, s. 165–208.

u vratislavské kapituly a požádat o možnost sdělení císařských postojů v otázce zvolení nového biskupa. Před shromážděnou kapitulou měli vyjádřit oficiální soustrast k úmrtí bývalého duchovního pastýře Karla Ferdinanda Vasy.

Císař poté vyjádřil zájem o budoucnost vratislavské diecéze a jako projev otcovské starostlivosti navrhl za nového biskupa svého bratra arcivévodu Leopolda Viléma. Zdůrazňoval, že v žádném případě nehodlá narušovat právo kapituly na svobodnou volbu, které naopak plně uznává a respektuje. Císař komisařům povoloval využít všeho vlivu a prostředků, které považují za možné, k prosazení Leopolda Viléma. V neočekávaném případě, že by Leopold Vilém nebyl považován za vhodného kandidáta, měli komisaři navrhnout arcivévodu Zikmunda Tyrolského. U toho případně měli zdůraznit, že se již jedná o váženého člena vratislavské kapituly. To se však mělo stát jen v případě úplného vyčerpání všech vyjednávacích prostředků. Ferdinand III. upozorňoval na zásluhy císařského rodu při obraně katolické víry, na výdaje, které plynuly z válek proti kacířům, na služby a pomoc, kterou jeho předkové i on sám poskytli biskupství. Ochrana a zachování vratislavského biskupství mu tak leží plně na srdci. Ze všech výše zmíněných důvodů žádal kanovníky, aby se neodvraceli od habsburského rodu.

Dne 30. července 1655 se konalo slavnostní zasedání kapituly, během kterého bylo stanoveno datum volby a přijati císařští komisaři. Ti zde poprvé oficiálně představili jméno císařem podporovaného kandidáta – Leopolda Viléma, bratra Ferdinanda III. a strýce budoucího císaře Leopolda I. Hladký průběh volby se odráží i v množství materiálu ve fondu kanceláře. Ve srovnání s předchozími i nadcházejícími volbami se k ní dochovalo nejméně folií. Hlášení komisařů se omezují na konstatování o úspěšném průběhu jednání a o hlášení o jejich postupu u císařského dvora.

„...Jeho císařskému a královskému Majestátu podal Gerhard z Mühlsteinu před třemi dny pokorné hlášení o tom, že Jeho Jasnost pan bratr Leopold Vilém, arcivévoda rakouský, byl kapitulou u svatého Jana ve Vratislavi jednomyslným hlasováním a se souhlasem zvolen a prohlášen za biskupa. Zároveň o této volbě podali zprávu i císařem pověření komisaři, viceprezident slezské komory Schaffgotsch a rada vrchního úřadu Leffgen.“³⁶

36 NA, Praha, ČDK, inv. č. 677, sig. IV B 32, karton 361 vratislavské biskupství, 1655, fol. 10. „[...] E. K. M. hat Gerhard von Mühlstein von 3 Tag gehorsambst berichtet, was gestalt auß Bresslau Ihr Hochfürstliche Durchlout Herr Leopold Wilhelm, Ertzhertzog zu Oesterreich, E. K. M. geliebtester Herr Bruder, von dem Thumb Capittel zu Sanct Johann zu Bresslau unanimi voto et consensu zum Bischof erwöhlet und proclamiret worden. Ingleichen referiren auch E. K. M. deroselben zu dieser Wahl zugeordnete Commissarien, Vice-Cammer Präsident Schaffgotsch und Oberamts Rath Leffgen[...].“

Dále se při tom zmiňuje potřeba odměnit loajální členy vratislavské kapitoly projevy císařské milosti.³⁷ Odměna pro komisaře za jejich úspěšně splněnou misi tvořila taktéž část interní komunikace mezi tajnou radou a českou dvorskou kanceláří, bohužel bez uvedení konkrétních údajů.³⁸

Zvolení Leopolda Viléma vratislavským biskupem

V průběhu textu jsme se soustředili na pohled české dvorské kanceláře a císařských komisařů. Z jejich perspektivy probíhala volba poměrně jednoduše a bez komplikací. Takové vnímání reality je však způsobeno jejich postavením v systému správy habsburské říše a nám dostupným pramenným materiálem. Rozhodnutí probíhala na úrovni císařské rodiny, papežské kurie, tajné rady a vyslanců zahraničních mocností.³⁹ Česká dvorská kancelář spolu s komisaři v případě této volby tak politiku netvořili, jen jako převodní páka uskutečňovali rozhodnutí vyšších instancí. Samotný průběh volby byl ve značné míře ovlivněn vnějšími okolnostmi – zejména napjatou mezinárodní situací vyplývající z probíhající švédsko-polské války, která ohrožovala stabilitu a bezpečnost celé střední Evropy, včetně slezského prostoru.⁴⁰ Volba Leopolda Viléma, bratra císaře Ferdinanda III., velitele císařských a španělských armád za třicetileté války a v Nizozemí, spolu s jeho rozsáhlou autoritou mohly zajistit budoucnost vratislavské diecéze mnohem jistěji než zbožný pastýř bez významné ochrany a postavení v mezinárodní politice.

Když komisaři dorazili do Vratislavy a předložili kanovníkům jméno Leopolda Viléma jako očekávaného nového biskupa, tak na rozdíl od některých předchozích či následných případů, kdy docházelo ke sporům a opozici ze strany části kapituly,

37 Dary pro členy kapituly, významné hodnostáře a císařské komisaře, vedle kurýrů a dalších potřeb způsobovalo poměrně vysokou finanční náročnost volby. Kardinála Hesensko-Darmstadského stálo zvolení 20 000 tolarů viz Ulrich KÖCHLI: *Trophäe im Glaubenskampf? Der Konvertit und Kardinal Friedrich Landgraf von Hessen-Darmstadt (1616–1682)*, in: Arne KARSTEN (Hrsg.), *Die Jagd nach dem roten Hut. Kardinalskarrieren im barocken Rom*, Göttingen 2004, s. 201; Zajištění volby Karla Josefa Habsburského stálo 20 319 tolarů viz vyúčtování z 24. 2. 1664, ÖStA, Wien, AVA FA Harrach Fam. in spec 163.1.

38 NA, Praha, ČDK, inv. č. 677, sig. IV B 32, karton 361 vratislavské biskupství, 1655, fol. 10; 12.

39 Viz A. STRNAD, *Wahl*; K porovnání s dramaty jiných voleb viz literatura k volbám Karla Habsburského a Karla Ferdinanda Vasy, k následujícím volbám po roce 1655 pak třeba U. KÖCHLI: *Trophäe*, s. 186–204; Alfred A. STRNAD, *Der Kampf um ein Eligibilitätsbrevet. Römische Quellen zur Breslauer Bischofswahl des Kardinals Philipp Ludwig von Sinzendorf (1732)*, in: ALFRED STRNAD (ed.), *Dynast und Kirche. Studien zum Verhältnis von Kirche und Staat im späteren Mittelalter und in der Neuzeit*. Innsbruck 1997.

40 Robert I. FROST, *After the Deluge. Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655–1660. Cambridge Studies in Early Modern History*, Cambridge 2004; Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009; Událost se odrazila i v populární kultuře viz Henryk SIENKIEWICZ, *Potopa I–II*, Praha 1977.

zde proběhl výběr hlady a bez konfliktů. Volba Leopolda Viléma tak ukazuje na upřímné protnutí zájmů vratislavské kapituly a císařského dvora, které v časech hrozící války byly soustředěny raději na stabilizaci vlastních pozic, což bylo výhodné pro obě strany. Vzhledem k mezinárodní situaci byla volba Leopolda Viléma pozitivně přijímána římskou kurií. V roce 1655 tak stály všechny strany běžného volebního procesu – císař jako český král a ochránce slezské církve, papež jako hlava katolické církve a vratislavská kapitula jako zástupce vratislavské diecéze – ve vzájemné shodě.⁴¹

Leopold Vilém byl tak jednomyslně zvolen novým biskupem per acclamationem. Po slavnostních ceremoniích a schválení požadavků volební kapitulace byla zpráva o jeho volbě rychle rozšířena, přičemž císařský dvůr obdržel 6. srpna potvrzení o úspěšném prosazení arcivévody na biskupský stolec.⁴² Konkrétní požadavky kapitulace k volbě Leopolda Viléma se nepodařilo v rámci výzkumu zatím nalézt. Vratislavská kapitula však využívala články z dob biskupa Rudolfa z Rüdesheimu z druhé poloviny 15. století, které tvořily jejich základ.⁴³ Mezi základy náleží, že se biskup zavazuje hájit pravou víru, chránit práva církve a duchovenstva a zachovávat články biskupa Rudolfa z Rüdesheimu včetně péče o biskupský majetek a kurie. Zaručuje řádné vyplácení církevních příjmů, zachování správy v rukou kapituly během své nepřítomnosti, respektování jejich práv při uprázdňování stolce i při vydávání testamentu. Veškeré hospodaření a právní kroky mají být v souladu se zvyklostmi a s radou kapituly. Při udělování úřadů má být preferováno domácí duchovenstvo. Biskup se nesmí bez svolení kapituly vzdát úřadu či jmenovat koadjutora a jeho rezignace musí být adresována kapitule. Další požadavky byly specifické vzhledem k době a osobě biskupa.⁴⁴

Následoval informační proces u římské kurie, kterým musel projít každý nový biskup.⁴⁵ Ke Svatému stolci byli vysláni dva zástupci, kteří potvrdili právoplatnost a regulérnost voleb, informovali o kvalitách budoucího biskupa a o stavu diecéze. Vzhledem k postavení Leopolda Viléma šlo o formální záležitost, přičemž papež Alexandr VII. vyjádřil radost nad volbou kapituly. Získání dispensu kvůli množství obročí držných arcivévodou bylo rovněž formalitou.⁴⁶ Leopold Vilém se stal

41 FHKA SUS, Reichsakten, 186.1.46, papež Alexandr VII. potvrzuje volbu Leopolda Viléma vratislavským biskupem, 1656.01.21; A. STRNAD, *Wahl*, s. 187.

42 Viz poznámka 30; A. STRNAD, *Wahl*, s. 187.

43 Józef MANDZIUK, *Wrocławska kapitula katedralna*, Warszawa 2021, s. 62–72; Kazimierz DOLA – Norbert WIDOK, *Statuty wrocławskiej kapituly katedralnej z roku 1482/83*, Wrocław 2004.

44 ÖStA, Wien, AVA, FA Harrach, opis volební kapitulace a článků Rudolfa z Rüdesheimu, inv. 163.1., 1.4. 1664.

45 Řízení u římské kurie posuzující vhodnost kandidáta, existuje dodnes viz Christian HERMES, *Informativprozess*, Lexikon für Kirchen- und Religionsrecht Online, 2019. Dostupné z: https://doi.org/10.30965/9783506786388_0447 [náhled 08-07-2025].

46 A. STRNAD, *Wahl*, s. 185–189.

plnoprávným vratislavským biskupem a svou novou diecézi osobně navštívil roku 1656. Tato návštěva byla však jeho jediným doloženým pobytem na jejím území.⁴⁷

Závěr

Volba vratislavského biskupa z roku 1655 reprezentuje příklad zásahů panovníka do svobodné volby kapituly. Interpretace a vnímání rozsahu práv mezi kapitulou a císařem nebylo zcela jednotné, což mohlo elekcí nového pastýře slezské církve komplikovat. De iure svobodná volba byla v řadě ohledů omezena a de facto nebylo reálně možné zvolit kandidáta, který by nebyl přijatelný pro císařskou moc. Situace z roku 1655 byla navíc umocněna faktem, že kandidátem císaře byl jeho bratr Leopold Vilém. Kapitula se však vzhledem k mezinárodní situaci kandidatury Habsburka nebránila a také ho jednomyslně zvolila za nového biskupa. Leopold Vilém zároveň obdržel podporu papežské kurie, čímž se na jeho stranu postavili všichni aktéři, kteří měli právo a možnosti ovlivňovat rozhodnutí vratislavské kapituly.

Analýza pramenů české dvorské kanceláře nám tak ukázala dobře připravený proces, který nenarazil na výraznější obtíže a zařadil tak volbu arcivévody mezi nejméně problematické vratislavské biskupské volby 17. století. Česká dvorská kancelář zde nehrála roli nezávislého aktéra, ale spíše prostředníka, který zprostředkoval politická rozhodnutí centrální moci, tedy tajné rady a panovníka samotného.

Studie tak poukázala nejen na rostoucí vliv státu i v rámci kapitul se svobodným právem volby, ale i na roli české dvorské kanceláře, vyslaných komisařů a významu císařské instrukce, která určovala strategii pro zvolení požadovaného kandidáta. Dokumentace České dvorské kanceláře nabízí důležitý pohled na mechanismy státního dohledu nad církevními institucemi a vybízí k dalšímu bádání, zejména s využitím soukromých fondů nejvyšších kancléřů, které dosud zůstávají jen částečně prozkoumány.

Resumé:

The election of the Bishop of Wrocław in 1655 serves as a clear example of imperial influence on the nominally free choice of cathedral canons. Although the right of free election was upheld de iure, in practice the chapter could not realistically elect a candidate unacceptable to the imperial court. This dynamic was further intensified by the emperor's nomination of his own brother, Archduke Leopold Wilhelm of Austria. Given the broader international political context, the chapter did not resist the Habsburg candidacy and unanimously elected him. Leopold Wilhelm also enjoyed the support of the papal curia, ensuring alignment among all relevant actors capable of influencing the chapter's decision. An analysis of sources from the Bohemian Court Chancellery reveals a well-coordinated

47 A. STRNAD, *Wahl*, s. 189.

process with minimal resistance, marking this election as one of the least contentious episcopal appointments in 17th century Silesia. The Chancellery did not act independently but functioned as an intermediary conveying the political will of the central authorities, the Privy Council and the emperor. The study highlights both the growing influence of state power over ecclesiastical elections and the instrumental role of the Bohemian Court Chancellery, appointed commissioners, and the imperial instructions that guided the election strategy. The Chancellery's documentation provides valuable insight into mechanisms of state oversight over church institutions and encourages further research, especially into the underexplored private archives of high chancellors.

Bc. Marek Palys je absolventem bakalářského studia historie a germanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a aktuálně pokračuje v magisterském studiu oboru Historie na Universität Wien. Ve svém výzkumu se zaměřuje na dějiny habsburské monarchie v raném novověku, především na její správní struktury a církevní i světské elity.